

NIEUWE UITGAVEN

[RECENSIE]

Ludo Stynen, *Jan Frans Willems. Vader van de Vlaamse Beweging*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2012, 507 pp., ill., ISBN 9789085421405.

Over Willems was reeds heel wat geweten, getuige het verhelderende en uitgebreide lemma in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*.¹ De auteur heeft dit verder uitgediept tot een volumineuze biografie. Het boek is goed gedocumenteerd, af en toe wat wijdlopig, vooral beschrijvend, met een soms moeizame verwerking van contextuele wetenschappelijke bevindingen in de gevolgde chronologie. Wel komt nog veel meer tot zijn recht waarom Willems (1793-1846) reeds door volgelingen en medestanders de ‘vader van de Vlaamse beweging’ werd genoemd, het boegbeeld van de generatie van ‘taalminnaars’. In die zin had Stynen nog beter gebruik kunnen maken van de sociologische doorlichting die Els Witte in 2003 van deze ‘esthetische intelligentsia’ maakte, van haar profiel, haar beperkingen en haar verwezenlijkingen. Zij bezorgde het flamingantisme reeds een aantal ideologische basisconcepten: de Vlaamse cultuurnatie in een duaal België, de bescherming van de taal via overheidssteun en wetten, de taaleenheid met Nederland. Als eerste politieke drukingsgroep, als ‘Vlaamse Belgen’, organiseerde zij het petitionnement van 1840, een mobilisering die zo’n 13 000 handtekeningen opleverde.² Daarbij hield Willems zich als ambtenaar op de achtergrond, maar hij zou wel de auteur van het manifest zijn geweest. Het leven van Willems vielsamen met drie grote politieke tijdvakken. Het boek volgt die indeling, zij het gespreid over vijf hoofdstukken: *Onder Frans bestuur. Van Boechout tot Antwerpen (1793-1815)*, *Thuis onder Oranje. Ambtenaar in Antwerpen (1815-1824)*, *Het Verenigd Koninkrijk. Van de studeerkamer naar de barricaden (1824-1830)*, *Banneling der muze. Eeklo (1831-1835)*, *Leider met internationale uitstraling. Gent (1835-1846)*. Een laatste hoofdstuk gaat over de wijze waarop hij, als eerste heilige van de Vlaamse Beweging, in de herinnering voortleefde en al dan niet ideologisch werd gerecupereerd.

Afkomstig uit een verarmde kleine burgerij, kreeg Willems zijn belangrijkste opleiding in Lier, waar hij door de familie Bergmann werd opgevangen. Als autodidact zou hij zich verder opwerken. Vanaf 1809 was hij

1. A. Deprez, *Willems, Jan F.*, in: *NEVB*, Tielt, 1998, pp. 3745-3750.
2. E. Witte, *De 19de-eeuwse Vlaamse literator en de maatschappelijk-politieke aspecten van zijn tijd*, in: A. Deprez e.a. (eds.), *Hoofdstukken uit de geschiedenis van de Vlaamse letterkunde in de 19de eeuw, deel III*, Gent, 2003; G. Lernout, *Het Vlaamse petitionnement van 1840*, in: L. Wils (ed.), *De houding van de politieke partijen tegenover de Vlaamse Beweging in de 19de eeuw*, Heule, 1972, pp. 11-74.

klerk in Antwerpen en als jonge dichter zong hij de lof van Napoleon, zij het in het Nederlands. Bij de hereniging van de Nederlanden kende Willems zijn eerste glorieperiode, zowel qua vermaardheid als professioneel. Dankzij het lobbywerk van zijn Hollandse vrienden werd hij in 1821 ontvanger van de registratie in Antwerpen, een lucratieve betrekking. Ook het huwelijk met een gefortuneerde jonge weduwe in 1818 verhoogde zijn sociale status. Literair brak hij in het Noorden door met zijn gedicht *Aen de Belgen/Aux Belges* (1818). Een reactie op de campagne van de Franstalige pers waar men zich tegen de taalpolitiek van Willem I verzette. Volgens Willems was het Nederlands steeds de landstaal geweest, de taal van het Noorden en van het Zuiden. Daarbij huldigde hij 'de taal is gans het volk'-ideologie, wat de auteur te stereotiep tot het volksnationale denken van Herder herleidt. Het verklaart het grote belang dat Willems heel zijn leven zou hechten aan de wortels ervan, aan de oude literatuur, aan de middeleeuwen, aan tekstverzameling en tekstedities, aan bronnenpublicaties, aan oude volksliederen... als dragers van de nationale ziel. In 1820 publiceerde hij de eerste Zuid-Nederlandse literatuurgeschiedenis van formaat, een tweede deel in 1824. Hij groeide inzake taal en literatuur uit tot de toonaangevende geleerde in het Zuiden, met een uitgebreid netwerk in het Noorden. Zijn volksnationalisme wordt naargelang van de context anders ingevuld. Nog in 1829 verdedigde hij een jacobijns staatsnationalisme zoals Willem I dat aanvankelijk voor ogen stond: één staat, één taal. Volgens Willems zou rechtsgelijkheid van twee talen in hetzelfde land slechts nationale haatgevoelens voeden en betrof het een waanbeeld. In het Verenigd Koninkrijk was het Frans even vreemd aan het Waals als aan het Vlaams. Walen en Friezen zouden beter vernederlandsen. Als hij een jaar later met een gelijkaardige Belgische staatsideologie werd geconfronteerd, ditmaal ten voordele van het Frans, paste hij zijn visie aan. Het Vlaamse volksnationalisme werd nu een subnationale strijd binnen de Belgische staat, het verschil tussen een politieke en een culturele identificatie. Voortaan ging het om een strijd voor taalrechten.

De Belgische revolutie betekende voor Willems het einde van een droom. In Antwerpen was hij lid geworden van de gewapende burgerwacht en prees hij zich gelukkig met zijn bijdrage tot de beslissing om eventueel op het volk te schieten. Uit vrees voor plunderingen bracht hij zijn kostbaarste eigendommen en dertig kisten met boeken in veiligheid. Op 26 oktober kwam Antwerpen in handen van de patriotten. Willems moest er geen in huis nemen, met tien frank voor een bed kon hij die verplichting afkopen.

Vanwege zijn orangistische sympathieën werd hij op 17 januari 1831 naar Eeklo verplaatst, waar hij als ontvanger terugviel op een derde van zijn Antwerpse inkomen en waar het isolement hem zwaar viel. Hij hield zich nu ver van het orangisme en hoopte op een snelle rehabilitatie. Die kwam er in 1835. Twee jaar voordien had hij, naar aanleiding van

de 'Europese vossenjacht', *Reinaert* voor België geclaimd, een Belgisch gedicht, door hem bewerkt in het Nederlands. Zijn Belgisch netwerk, onder wie minister Van de Weyer, lobbyde bij de regering en bij de koning. Voor de Belgische overheid was Willems goed bruikbaar om zich via een Vlaamse culturele dimensie af te zetten tegen Frankrijk, mits hij bereid was zijn loyaliteit tegenover België te bewijzen. Hij werd lid van een commissie die een Vlaams gedicht moest bekronen dat de lof zong van de Belgische onafhankelijkheid. Op 19 maart 1835 werd zijn overplaatsing naar Gent geregeld, een financiële herwaardering en met Antwerpen het centrum van de Vlaamsgezinde actie. Hij werd opgenomen in de Académie royale de Belgique.

Via netwerken en lidmaatschappen werd hij opnieuw des pilfiguur, tevens de verbindingsman tussen Vlaamsgezinde groepen in verschillende steden, zij het niet zonder fricties. De uitgave van het tijdschrift *Het Belgisch Museum* werd door de regering gesubsidieerd en als filoloog maakte hij ook naam in Duitsland. Het meest urgente probleem bleef de eenheid van spelling. Interventies bij de regering tot oprichting van een Vlaamse Academie mislukten in 1839. Voordien reeds hadden de priester Jan-Baptist David, hoogleraar Vaderlandse geschiedenis aan de Leuvense universiteit, en Willems de handen in elkaar geslagen. In november 1836 hadden zij een supralokaal verbond tussen de steden gesmeed. Via de door de regering in 1837 opgerichte Taelcommissie stuwden beiden naar een spelling die dicht bij het Noorden aanleunde. De 'spellingoorlog' zou aanslepen tot 1844, zij het dat de doorbraak reeds dateerde van 1841, met in de nasleep de oprichting van een Algemeen Vlaemsch Taelverbond.

Om zijn doel te bereiken, had Willems zich opnieuw pragmatisch opgesteld. Hij sloot een levensbeschouwelijk compromis met kanunnik Jan-Baptist Van Hemel, sinds 1835 superior van het Mechelse kleinseminarie. Laatstgenoemde bepaalde in grote mate de aanpak van het moedertaalonderwijs en het taalregime van de instellingen in het aartsbisdom. Hij stond gunstig tegenover de beginnende Vlaamse beweging, op voorwaarde dat hij ze in katholieke banen kon leiden, met sociale controle over de literatuur. Dat mocht Conscience reeds ondervinden. Ditmaal wilde Van Hemel een *Reinaert*-vertaling voor het katholiek onderwijs, maar door Willems in katholieke zin aangepast. Een fel gezuiverde versie, zodat Willems nog nauwelijks zijn eigen werk herkende. Volgens Willems vond hij de steun van de kerk voor de eenheid van spelling te belangrijk om de kanunnik voor het hoofd te stoten. Maar hij bereikte daardoor ook een veel breder en jong leespubliek, terwijl hij zijn financiële eisen opdreef. "*De spelling ligt hem na aan het hart, de penningen onmiskenbaar ook*", noteert de auteur. Elders in het boek staat een diepere verklaring. Zelf liberaal in zijn opvattingen en religieus verdraagzaam zag Willems de eigenheid van de Vlaamse letterkunde gebaseerd op drie pijlers die onlosmakelijk met elkaar

verbonden waren: godsdienstigheid (zonder een ascetisch religieus keurslijf), zedelijkheid (zedes en gebruiken van dat volk), nationaliteit (taal, 'onderwijs en goede literatuur vrij van Franse smet'). Het waren de wezenskenmerken van de Belg en de hoofdkenmerken van de Vlaamse beweging. Daardoor kreeg de literatuur een uitgesproken conservatief karakter. Het ging dus om meer dan een tactisch bondgenootschap met de clerus. Ideologisch sloten de verheerlijking van de voorvaderlijke zeden en de godsdienstigheid naadloos aan bij de klerikale actie tegen immorele geschriften en andere slechte boeken, tegen verfransing én moderniteit. Stynen karakteriseert deze eerste flaminganten dan ook als 'braaf, pragmatisch, vaak conservatief en paternalistisch', het verband met de sociale strijd ontging hun haast allen. Zijn stelling dat Willems reeds de exponent was van de eerste twee fasen van Hrochs theorie met betrekking tot de natievorming, zowel de culturele als de politieke, overtuigt niet.

[Harry Van Velthoven]
